



Středoškolská technika 2024

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

Židovská historie

20. století na příkladu rodiny Wienerů z Milevska

Karolína Pincová

Gymnázium, Milevsko, Masarykova 183

Gymnázium, Milevsko, Masarykova 183



**Židovská historie
20. století na příkladu
rodiny Wienerů z Milevska**

Maturitní práce z dějepisu

Autor: Karolína Pincová

Třída: 4.A

Školní rok: 2023/2024

Anotace

Tato práce se věnuje tématu historie českých Židů během druhé světové války a bezprostředně po ní. Budu se v ní věnovat historii antisemitismu, koncentračním táborům a Židům v československém vojsku působícím na Západě. Všechna tato shrnutá fakta mají dopomoci pochopit osud jedné židovské rodiny z Milevska.

This thesis aims to analyse the Jewish issue during and immediately after the Second World War. I will focus on the history of anti-Semitism, concentration camps and Jews in the Czechoslovak army operating in the West. All these topics are summarized to help understand the fate of a Jewish family from Milevsko.

Klíčová slova

Antisemitismus, ghetto, koncentrační tábor, internační tábor, sionismus, norimberské zákony, mnichovská dohoda, heydrichiáda, hilsneriáda, dvorský Žid, vojenská jednotka, Tobruk, emigrace, Patria, transport, deportace

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem maturitní/seminární práci vypracovala samostatně a na základě literatury a pramenů uvedených v Seznamu použitých zdrojů.

V Milevsku dne 1. března 2024

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému spolužákovi Markovi Černému, se kterým jsem spolupracovala na prvotní fázi výzkumu. Pomáhal mi najít počáteční informace o rodině Zigmunda Wienera. Také bych chtěla poděkovat paní Anittě Pollak, která mi do mé práce ochotně poskytla mnoho obrazového materiálu, a hlavně své vzpomínky na rodinnou historii. S konzultací tématu mi pomáhala moje učitelka dějepisu Mgr. Hana Krajíková.

Obsah

Úvod5

1 Židé a antisemitismus v českých zemích7

1.1 Nacionalismus jako klíč k novodobému antisemitismu9

1.2 Židé v předválečném Československu10

1.3 Budoucí tragédie10

1.4 Židé za tzv. druhé republiky a za Protektorátu11

2 Ghetto Terezín a koncentrační tábory spojené s osudy rodiny Wienerových12

2.1 Osvětim12

2.2 Kaufering13

2.3 Mauthausen13

2.4 Terezín13

3 Emigrace15

3.1 Transport lodí Atlantic a dalšími16

3.2 Příběh lodi Patria17

3.3 Český pěší prapor 11- východní18

3.4 Tobruk18

4 Příběh rodiny Wienerů z Milevska20

Závěr27

Seznam použité literatury a zdrojů28

Hlavní zdroje28

Vedlejší zdroje28

SEZNAM OBRÁZKŮ30

Úvod

Ve své maturitní práci se zabývám především osudy Židů ve 20. století, přesto se nejprve věnuji obecně historii Židů a antisemitismu, což mi připadá důležité pro pochopení dějin druhé světové války. Když totiž chápeme minulost, chápeme i přítomnost a z téhle myšlenky vycházím.

Druhou světovou válku, která je v židovské tematice nesporným milníkem, mohli Židé přežít především dvěma způsoby. Jedna cesta spočívala v přežití v koncentračních táborech a druhou byla emigrace. Ačkoliv se na první pohled zdá, že druhá volba byla jednoznačně jednodušší, nebylo tomu tak, a proto i nesnadnou cestu židovských emigrantů se snažím popsat ve své maturitní práci. S historií emigrace úzce souvisí nejen odchod do zahraničí, ale i následující narukování některých židovských emigrantů do československých jednotek, které se aktivně účastnily boje pro Německu a jeho spojencům.

Na konci své maturitní práce využiji všechny tyto historické události k následnému pochopení historie jedné rozvětvené židovské rodiny z Milevska. Není to úplně obyčejná rodina, její členové prošli všemi formami perzekuce holokaustu i snahou o útěk před nimi – od vyvlastnění majetku, přes věznění z politických i rasových důvodů, přesuny do ghetta a koncentračních táborů, vraždění, emigraci až po následný návrat do Československa.

K tematice židovských rodin jsem se i se svými spolužáky dostala přes projekt Kameny zmizelých, kterým jsme se začali zabývat v minulém školním roce. Práce to byla zprvu velice nesnadná, neměli jsme žádné informace o zvolené rodině, její jméno pro nás bylo jen položkou v seznamu milevských židovských rodin. Postupně díky bádání v archivech a kontaktům s potomky rodiny Wienerových se začaly informace vynořovat a já se problematice historie Židů začala orientovat mnohem více.

Největším zdrojem primárních pramenů byl pro mě archiv v Písku a také jsem získala nespočet obrazového materiálu ze soukromého archivu potomka rodiny Wienerů Anity Pollak, která mi mimo jiné poskytla i mnoho dalších informací k historii její rodiny.

Dalšími hlavními zdroji v mé práci byly odborné publikace, především *Židé v Československém vojsku na západě*, *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní* nebo *Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku*. Poslední z knih mi posloužila jako prvotní seznámení s židovskou komunitou v Milevsku a pak hlavně s osudem rodiny Wienerů. Další zmiňované knihy už jsem využila v samostatných

kapitolách pro zmapování problematiky židovství. Využila jsem také internetovou stránku projektu Geni a web památníku Terezín, kde jsem se v databázi vězňů dozvěděla přesné údaje o židovských obětích, od přesných dat smrti po transportní čísla.

Ve své práci jsem využila další zdroje, z nichž jsem ale čerpala jen okrajově, spíše pro doplnění kontextu informací získaných z primární literatury. Mohla bych ku příkladu uvést pořad České televize: Příběh trosečníků Patrie.

Všechny tyto zdroje tedy posloužily k zmapování a pochopení rodinné historie Wienerových z Milevska v minulém století.

1 Židé a antisemitismus v českých zemích

První pobyt Židů v českých zemích je doložený v historických pramenech z 10. století, kdy na území Velkomoravské říše cestovali židovští obchodníci s karavanami. I v dalších fázích středověku se Židé na územích spadajících pod česká knížata a později krále živili obchodováním vně i uvnitř státu, z čehož odváděli poplatky.

Príslušníci židovského národa měli stejná práva a možnosti jako jiní obyvatelé českých zemí. Dokonce se předpokládá, že měli větší práva a osobní svobody a bylo jim povoleno vyznávat jiné náboženství nežli křesťanství, tedy judaismus. Tyto všechny výsady ale byly silně vyvažovány povinnými vyššími daněmi. Za svou určitou svobodu museli platit mimo jiné i takzvanou „židovskou daň“.

Z listin krále Přemysla Otakara II. z první poloviny 13. století je známo, že židovským příslušníkům náležela totožná práva na majetek, život a jejich náboženská místa byla pod ochranou státu. Listiny navíc stanovovaly pravidla pro úrokové bankovníctví Židů. Postavení Židů jako takové se ale brzy změnilo a ze svobodných obyvatel českého království se stali nesvobodní služebníci krále, což bylo potvrzeno později i císařem Karlem IV. Už roku 1215 byla čtvrtým lateránským koncillem ustanovena i zvláštní opatření k oddělení židovských a křesťanských občanů. Židé bývali často katolíky týráni či falešně obviňováni z různých zločinů.

Židé totiž nesměli podnikat jinak než ve finančnictví, neboť tvořili konkurenci obchodně zaměřeným obyvatelům nově vzniklých královských měst. Jejich působnost, stejně jako tomu bylo v jiných zemích, byla omezena a Židé byli nuceni žít ve vymezených městských částech, tzv. ghettech. Když tedy nemohli podnikat v zemědělství a v řemeslech, zaměřili pole své působnosti na půjčování peněz na úrok, což byla činnost, jež byla křesťanům zapovězena. Za půjčku byla vždy požadována nějaká záloha, nemovitost či jiná věc odpovídající hodnoty. Pravidla pro úrokové bankovníctví stanovovaly již zmiňované listiny vydané Přemyslem Otakarem II.

Tento druh obživy byl ale pro Židy fatální, vedl totiž ještě k mnohem většímu sociálnímu napětí mezi židovským obyvatelstvem a ostatními, než tomu bylo doposud. Městská práva příslušníky židovské komunity nezřídka diskriminovala, zvláště v případech civilněprávních sporů. Církvi se také ve vrcholném středověku podařilo prosadit méněcenné postavení Židů, zákaz vykonávání čestných funkcí a povolání.

Na počátku raného novověku se situace českých Židů relativně zlepšila, církev totiž začala akceptovat bankovníctví a peněžnictví. Tohle vše vedlo k dalším změnám, například v oblasti finančnictví začalo podnikat i křesťanské obyvatelstvo. Židům na konci 15. století bylo dokonce povoleno navrátit se k obchodu s křesťany. Veliká schopnost obchodovat s penězi pomohla židovskému obyvatelstvu navázat lepší vztahy se šlechtou, protože to byli právě Židé, kdo půjčovat peníze šlechtě i panovníkům na různá vojenská tažení atd. Od 16. století se jejich práva ještě zlepšila, protože mohli vykonávat řemesla, avšak v městech nikdy nezískali status plnoprávního občana. Počátkem 16. století se Židům dostalo písemného privilegia, že nebudou nikdy z Čech vyhnáni, bohužel se tak ale stalo dvakrát. Na konci 16. století pak přišla doba vlády Rudolfa II., „zlatý věk“ židovského obyvatelstva v českých zemích.

Rudolf II. je znám svou podporou kultury a hospodářského rozvoje. Ani židovskému obyvatelstvu se v této době nevedlo špatně. Nebyl už ani kladen takový důraz na oddělování židovských a křesťanských styků. Důkazem tomu může být postavení tzv. „dvorních Židů“. Ti rozhodovali v převážné části střední Evropy o vládních financích a jejich postavení bylo výrazně odlišné.¹ Z dějin této doby lze zmínit pověstmi opředeného rabína Jehudu Leva ben Becalela a nebo Mordechaje Šemuela Maisla, který měl velmi dobrý vztah právě s císařem Rudolfem II.

Během období třicetileté války se Židé podíleli na podpoře habsburské strany, odváděli vyšší daně, zásobovali armády. Habsburkům následně pomohli i financovat boje proti Osmanské říši. I přes jejich pomoc náboženská svoboda už nebyla tak velká jako dříve. Tento fakt vedl k velkým problémům pro židovské obyvatelstvo, ti někdy raději volili konverzi ke křesťanství nebo emigraci. Po takovém křtu ale přišla řada dalších problémů. Ti, co konvertovali ke křesťanství, mívali velmi nejisté společenské postavení, neboť v židovské obci již nebyli vítáni a křesťany nebyli zcela přijímáni. Takto společensky nepřijatí lidé se snažili většinou po čase navrátit ke své původní víře, nicméně z důvodu, že to bylo trestné, se obvykle opět uchýlovali spíše k opuštění českých území.

Od poloviny 17. století se již nevydávala žádná nová privilegia, vždy byla aktuálním panovníkem přijata a potvrzena ta stávající. Židé museli i v této době platit mnohonásobně

¹ JOHNSON, Paul. Dějiny židovského národa. 1. vyd. Praha: ROZMLUVY, 1995. 592 s. ISBN 80-85336-31-6, s.248

vyšší daně než ostatní obyvatelstvo, a kolikrát byli daněni i několikrát. Počátkem 18. století jim bylo daněno téměř všechno. Tudiž i nadále bylo židovské obyvatelstvo omezováno. Roku 1726 byl navíc vydán zákon, dle něž se směl ženit pouze nejstarší syn z rodiny. Tento tzv. familiantský zákon byl vydán za účelem snížení židovské populace.

Během vlády Marie Terezie dokonce došlo k pokusu o vypovězení Židů z českých zemí, které vydala jako reakci na obvinění židovské komunity z velezrady. Z pražských ulic byli vysídleni roku 1745, povolení k návratu se dočkali až o tři roky později. Za tuto milost byli ale nuceni platit speciální „toleranční daň“.

Teprve za vlády Josefa II. se postoj k Židům velmi zmírnil a zlepšil. Bylo zrušeno mnoho omezení. Účelem změn bylo vytvořit z židovských obyvatel právoplatné členy státu, kteří budou stejně užiteční jako jiní.

1.1 Rozvoj nacionalismu jako klíč k novodobému antisemitismu

Změny postavení židovského obyvatelstva pokračovaly i v 19. století. Po revoluci roku 1848 Židé získali svobodu pohybu, usídlování a sňatků, byl zrušen familiantský zákon a také již nadále nemuseli platit toleranční daň.

Velký vliv v dalším rozvoji židovské komunity sehrál rozvíjející se nacionalismus, Židé se tehdy rozdělili mezi dvě myšlenková hnutí. Příznivci asimilace upřednostňovali sblížení se s německou či českou kulturou, takže se z nich stávali Němci či Češi izraelského vyznání. Naproti tomu sionisté zdůrazňovali národní a kulturní svébytnost židů. Pod vlivem nacionalismu tak u části Židů stoupá potřeba se také národnostně definovat, pokud se nechtěli asimilovat a tím pádem se zřítí svých židovských kořenů.²

Rozmach nacionalismu nevedl jen k sionismu, ale také k antisemitismu. Nacionální propaganda vedla často k nenávisti vůči ostatním národům a nevraživost vůči židovskému národu se projevila v českých zemích hlavně roku 1899 během tzv. hilsneriády, při které se vynořilo nepodložené obvinění polenského Žida Leopolda Hilsnera, jež vyvolalo hysterickou vlnu antisemitismu. Mělo totiž údajně dojít k rituální vraždě křesťanské panny Anežky Hružové. Toto obvinění tehdy veřejně kategoricky odmítl budoucí československý prezident Tomáš Masaryk a dobrovolně se pak v médiích angažoval jakožto

² PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. 2016. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s.23

Hilsnerův obhájce. Tyto protižidovské nálady nebyly jenom v českých zemích, v té době docházelo v carském Rusku dokonce k pogromům.³

To vše vyvolalo vzestup sekulárního sionismu, jehož důležitou postavou byl vídeňský aktivista Theodor Herzl. Díky aktivitám toho sionisty se myšlenka zřízení židovského státu velmi rozšířila a byla mnohými Židy s nadšením přijímána.⁴

1.2 Antisemitismus v předválečném Československu

Antisemitismus se projevoval skrytě i otevřeně i v období první Československé republiky. Protižidovské nálady rostly hlavně po první světové válce a důkazem toho je pogrom v noci z 3. na 4. prosince v roce 1918 v Holešově, kde občané drancovali židovské obchody. Při této akci přišli o život dva židovští obyvatelé.⁵ Židům bylo vyčítáno, že se distancují od českého národa, kšeftují s nedostatkovým zbožím a starají se jen o sebe.⁶

Se vznikem Československa se také přiosťřily česko-německé spory, německá menšina se bouřila vůči uspořádání ve státě. Do těchto sporů byli zahrnuti i německy mluvící Židé, kteří provokovali některé nacionalistické Čechy tím, že se nepřiklonili k češtině.

1.3 Budoucí tragédie

Fatálně do osudu evropských Židů zasáhlo dění v Německu, kde se roku 1933 dostal k moci Adolf Hitler a vznikl nacistický režim. Díky této události posílil německý antisemitismus i v českém pohraničí.⁷ Všechny události, které se staly bezprostředně po roce 1933, vedly k jedinému cíli.

³ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. 2016. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s.36

⁴ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. 2016. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s.46

⁵ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. 2016. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s.65

⁶ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. 2016. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s.64

⁷ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. 2016. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s.66

1.4 Židé za tzv. druhé republiky a za Protektorátu

Během tohoto období se postavení Židů zhoršilo. Protižidovské postoje můžeme nalézt jak v politických, tak i v různých zájmových uskupeních. I tisk řešil tzv. židovskou otázku, díky čemuž docházelo ve společnosti k různým projevům antisemitismu. Židé byli dokonce považováni za hlavní element českého národního rozkladu a slabosti.

Ještě horší situace byla v německém záboru československého pohraničí. V noci z 9. na 10. listopadu 1938 v celém Německu vypukl protižidovský pogrom. Byla vypálena převážná část synagog a židovských modliteben, došlo i k vyplenění židovských obchodů a podniků, jejich zařízení bylo ničeno. Celá událost se neobešla bez židovských obětí. Tyto události postihly židovské náboženské obce v městech jako Cheb, Liberec nebo Trutnov.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 byli Židé postupně systematicky vyřazováni z hospodářského i společenského života. Byl jim zabavován majetek. Ti, kdo nestačili uprchnout, se museli přesunout do tzv. ghatt, v českých zemích především do ghetta terezínského. Jejich dalším cílem byly koncentrační tábory, v nichž se praktikovala idea konečného řešení židovské otázky, která byla zredukována na vyvraždění Židů.

2 Ghetto Terezín a koncentrační tábory spojené s osudy rodiny Wienerových

Koncentrační tábory byly používány jako nástroj totalitní moci sloužící k izolaci a likvidaci odpůrců režimu či nepohodlných skupin obyvatelstva. V roce 1934 je J. Goebbels nazval „tábory určenými k převýchově protispolečenských živlů těmi nejhumánnějšími prostředky“, ve skutečnosti to bylo místo nejstrašnějšího mučení a vražd.⁸

Na počátku války existovalo asi šest koncentračních táborů, jejich počet se ale v průběhu války zvyšoval. Poté, co byly nacistické koncentrační tábory v roce 1945 osvobozeny a byla odhalena jejich role v nacistické genocidě, stalo se označení koncentrační tábor synonymem nejhrubšího porušování lidských práv.

Nejznámější a nejkrutější koncentrační tábory se nacházely na území dnešního Rakouska, Německa a Polska. Především do táborů v polském Generálním gouvernementu směřovaly židovské transporty.

2.1 Osvětim

Koncentrační tábor Osvětim, německy Auschwitz, byl založen na Himmlerův rozkaz v roce 1940 poblíž polského města Oswjecim. Byl to největší nacistický tábor známý pro svoji tvrdost. Neblaze známý je v tomto táboře blok 11, kde byli vězni trestáni tím nejkrutějším způsobem a popravováni před tzv. černou zdí. Do osvětimského komplexu patřil i vyhlazovací tábor Birkenau (Březinka), kde v plynových komorách skončilo svůj život mnoho evropských Židů včetně těch z Protektorátu. Jedním ze symbolů Osvětimi je doktor Josef Mengele, známý svými pokusy na židovských a romských dětech. Obzvláště oblíbená byla u něho dvojčata. Osvětim se tedy stala jedním z největších míst masového vyvražďování Židů. Podle různých odhadů zemřelo v Osvětim až 1,6 milionů lidí, čímž se Osvětim stala symbolem nacistického „konečného řešení židovské otázky“.

⁸ Koncentrační tábory. HYNKOVÁ, Petra. *Dějepis.com* [online]. 2006, 2005-2006 [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/koncentracni-tabory/#:~:text=Koncentra%C4%8Dn%C3%AD%20t%C3%A1bory%20E2%80%93%20n%C3%A1stroj%20totalitn%C3%AD%20moci,m%C3%ADsty%20nejstra%C5%A1n%C4%9Bj%C5%A1%C3%ADho%20mu%C4%8Den%C3%AD%20a%20vra%C5%BEd.>

2.2 Kaufering

Tento koncentrační tábor byl postavený mezi červnem a říjnem roku 1944 v Bavorsku jako jeden z pobočných táborů koncentračního tábora Dauchau. Jeho vězni byli součástí tzv. Jegerstab programu, tudíž byli zařazeni do výroby zbraní v utajených podzemních továrnách. Dostávali se sem většinou z Osvětimi, obývali polozapuštěné baráky a pracovali v otrockých podmínkách podzemních továren. Tábor měl vysokou úmrtnost, ale počet mrtvých není znám.⁹

2.3 Mauthausen

Koncentrační tábor Mauthausen, nacházející se na území dnešního Rakouska, byl určen pro úhlavní politické nepřátele říše a měl nejpřísnější režim. Již od roku 1939 do něj byli posíláni i vězni z Protektorátu Čechy a Morava. Masové deportace Čechů započaly v říjnu 1941, kvůli nástupu nového říšského protektora v Čechách R. Heydricha.¹⁰ Vězně čekal po příchodu do tábora hrůzný osud, buďto se je snažili utýrat a upracovat k smrti, nebo byli rovnou popraveni. Popravy se zde dočkaly i osoby zatčené v návaznosti na atentát na Heydricha, stejně jako členové různých odbojových organizací včetně partyzánských skupin.

2.4 Terezín

Koncentrační tábory nebyly jediným místem, kde se Židé za druhé světové války mohli ocitnout, mimo nich docházelo k shromažďování židovského obyvatelstva také v tzv. ghettech. Ghetto bylo dříve místo nebo oblast města, v němž žilo z hlediska bydlení i práce segregované obyvatelstvo, odlišující se od ostatních etnickou rasou, národností nebo náboženstvím.¹¹ Právě na tomto místě měli být shromažďováni do doby, než budou místa vyhlazování připravena k jejich konečné likvidaci. V terezínském ghettu existovala tzv. židovská samospráva, která ale dostávala rozkazy od nacistů. Je doložené, že ani na tomto

⁹ *Kaufering* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://shoah.deportal.cz/shoah/camp/37>

¹⁰ *Mauthausen* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/mauthausen>

¹¹ MUCHA, Ivan. SOCIOLOGICKÁ ENCYKLOPEDIE. *Ghetto* [online]. 2017 [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ghetto#:~:text=ghetto%20%E2%80%93%20\(z%20hebr.,%C4%8Di%20jakoukoliv%20kombinac%C3%AD%20t%C4%9Bchto%20vlastnost%C3%AD](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ghetto#:~:text=ghetto%20%E2%80%93%20(z%20hebr.,%C4%8Di%20jakoukoliv%20kombinac%C3%AD%20t%C4%9Bchto%20vlastnost%C3%AD)

místě nekončil kulturní život, neboť pomáhat udržovat židovské vězně v lepší náladě. Pro děti byla zřízena tajná výuka, kterou však nacisté zakazovali. Do Terezína nepřicházeli lidé jen z protektorátu, ale i z Německa, Rakouska, Nizozemska a Dánska. Za necelé čtyři roky prošlo tímto ghettem více než 140 000 židovských vězňů¹², ať už to byli muži, ženy anebo děti. Do ghetta transporty nejen přijížděly, ale i odjížděly do koncentračních táborů, především do Osvětimi. Tudíž ghetto Terezín byla jen zastávka židovského obyvatelstva na jejich strastiplné cestě přežití.

¹² Terezín [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ghetto-terezin>

3 Emigrace Židů

Mnoho Židů se před perzekucí snažilo emigrovat a utéct tak před hrozbou smrti.

Po událostech z konce 30. let došlo k velkému nárůstu emigrantů z celého Československa. Židé se snažili utéct před rostoucí vlnou antisemitismu. Pod rostoucím tlakem Německa, které mělo na Československo velký vliv, došlo k naléhání na československé úřady, aby vyřešily problém uprchlíků, a to zejména židovských. V té době působil v ČSR také Nikolas Winton a jeho spolupracovníci, kteří se snažili dostat židovské děti do Británie.

Od 15.března 1939 byla emigrace zejména pro politické emigranty možná jen ilegální cestou, protože majitelé platného víza museli povolení získat od gestapa¹³. Jak političtí uprchlíci, tak i lidé židovské národnosti utíkali do Polska, Francie, Belgie anebo do Nizozemí. Většinu těchto cest zajišťovaly nejrůznější odbojové organizace. Tato cesta byla však ilegální. Někteří emigranti z Československa směřovali do Palestiny, tato možnost ale byla limitovaná kvótami britské mandátní vlády, a proto se do Palestiny dostal jen malý počet židovských uprchlíků.¹⁴

Palestinský úřad v Praze se potýkal s nedostatkem přistěhovaleckých certifikátů, které byly nutné pro vycestování. Teprve po mnichovské dohodě se podařilo přesvědčit vedení sionistické organizace o naléhavosti situace Židů v Československu a získat několik set přistěhovaleckých certifikátů. Asi nejdramatičtější ze zorganizovaných legálních transportů do Palestiny z Prahy odjel v noci ze 14. na 15. března 1939, zatímco byly české země obsazovány německou armádou. Ve vlaku sedělo i několik prominentních a velmi ohrožených sionistických intelektuálů, např. Max Brod.¹⁵

Počet vydaných certifikátů ale zdaleka nestačil, proto se někteří snažili dostat do Palestiny nelegálně, čemuž se britské úřady snažily ze všech sil bránit. Transporty zpravidla začínaly v Bratislavě a využívaly skutečnost, že Dunaj byl deklarován jako mezinárodní vody. Uprchlíci se plavili na přeplněných a často pro plavbu nezpůsobilých lodích a mnoho z nich

¹³ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.19

¹⁴ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.19

¹⁵ BROD, Max. *Život plný bojů*. 1966. Praha. ISBN 8085844001, 259-268

zahynulo, aniž by dosáhli Palestiny, mnozí další byli Brity zadrženi a internováni na Kypru nebo na Mauritiu.¹⁶

3.1 Transport lodí Atlantic a dalšími

Roku 1939 odjíždělo 1800 emigrantů židovského vyznání z pražského nádraží do Bratislavy, odkud měli pokračovat lodí do Rumunska a odtamtud do Palestiny. Cesta měla trvat několik týdnů, ale vše se zkomplikovalo už v Bratislavě – skupina byla v Bratislavě zadržena a devět měsíců čekala na povolení pokračovat dál v cestě. Teprve v září 1940 se nalodili na loď, která je dovezla do Rumunska, kde přestoupili na parník Atlantic. Další nečekané zdržení bylo na Krétě, nakonec ale Atlantic dorazil 24. listopadu 1940 do přístavu v Haifě.¹⁷ Ani tam ovšem putování neskončilo – kvůli britským regulacím imigrace nebyli přistěhovalci do Palestiny vpuštěni, ale lodí Patria měli odjet do internačního tábora na ostrově Mauricius. Tam skutečně nakonec odjeli, ale jinou lodí – na lodi Patria došlo k výbuchu, při kterém zahynulo víc než 200 židovských uprchlíků.

Atlantic nebyl zdaleka jedinou lodí, kterou připlouvalo židovské obyvatelstvo do Palestiny. Podobně jako židovským emigrantům na Atlanticu se podařilo 500 židovským mužům, žen a dětem na parníku Pentcho vyplout po Dunaji až do Egejského moře, kde ale jejich plavidlo ztroskotalo, museli tedy zůstat na malém ostrůvku, odkud následně byli dopraveni do internačního tábora v Alexandrii.

Několika z těchto uprchlíků se podařilo dostat se později k praporu podplukovníka Klapálka, stejně jako mužům z lodi Atlantic.¹⁸ Podle Britů bylo riskantní povolit židovským emigrantům – sionistům vstup do britské armády, obávali se totiž možných komplikací v jejich vztahu k britskému mandátnímu území Palestiny. O jejich zapojení do armády se zasloužila až československá exilová vláda v Londýně.¹⁹

¹⁶ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4.

¹⁷ JELÍNKOVÁ, Andrea. *Nejel jsem do Palestiny proto, abych se vrátil jako československý voják* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/talmi-avraham-20151101-0>.

¹⁸ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.80

¹⁹ JELÍNKOVÁ, Andrea. *Nejel jsem do Palestiny proto, abych se vrátil jako československý voják* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/talmi-avraham-20151101-0>

Důležité je také zmínit, že na těchto lodích panovaly hrůzné podmínky, lidé neměli co jíst a pít. Vodu k pití museli brát například z Dunaje, po kterém, jejich lodě pluly. Strašné byly i podmínky pro spaní, nebylo místo a lidé se museli tísnit v různých útrokách lodí. Nikdo nečekal, že to bude tak strašné, i s ohledem na vysokou cenu, kterou za tuto cestu museli před nástupem několik měsíců předem zaplatit. Většina lidí zaplatila, i když zprvu nebylo jasné, že jejich loď do Palestiny vyrazí. Když pak lodě vyrazily, jejich přetížení kvůli velkému počtu pasažérů bylo tak obrovské, že loď měla i problémy se zásobováním palivem a jídlem. Protože plavba trvala až několik měsíců, Židé se tomu způsobu života přizpůsobili. Na palubě docházelo k svatbám, pohřbům anebo i k slavení židovských svátků, které v tu dobu zrovna probíhaly.²⁰

3.2 Příběh lodi Patria

Patria nebyla jedinou lodí, která měla přepravovat židovské obyvatelstvo, avšak její příběh byl zcela nejtragičtější. Původně měla tato loď přivést židovské emigranty do internačního tábora na Mauriciu, ale kvůli tragédii do tohoto cíle nedoputovala. 25. listopadu připlula loď Atlantic do přístavu a ihned začalo přemísťování emigrantů na palubu lodi Patrie. V deset hodin ráno už byly přemístěny první osoby, když se najednou ozval tlumený výbuch, obrovská loď Patria se převrhla na bok a během několika minut se potopila, jen její kýl vystupoval nad moře poseté troskami. V nastalé panice utonulo 280 osob, mezi nimiž bylo i 14 členů československé vojenské skupiny.²¹

Existuje mnoho verzí příčin katastrofy, ovšem jedna z nich je nejpravděpodobnější.

Židovská odbojová skupina z britské Palestiny vpašovala do uhlénného skladu lodi výbušniny, aby znemožnila Britům deportaci Židů. Předpokládali totiž, že Britové budou muset přijmout trosečníky do Palestiny, což se jim také podařilo. Avšak s počtem obětí nepočítali. Původně totiž plánovali, že Patria bude jen mírně poškozena, tak aby nebyla schopná plavby na Mauricius.

²⁰ Česká televize, Reportéři ČT-Příběh trosečníků Patrie, [dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/101401-pribeh-trosecniku-patrie/>] 1997

²¹ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.82

Zbytek židovských emigrantů, kteří přežili, dopravili do internačního tábora Atlit, odkud je po devíti měsících pustili. Právě v tomto táboře docházelo k vojenskému výcviku. Budoucí vojáky navštívil několikrát poručík Pavel Steiner, který sloužil v Klapáلكově jednotce.²² Pod vedením generála Klapálka bojovali českoslovenští vojáci u Tobruku.

3.3 Český pěší prapor 11- východní

Československý pěší 11. prapor, zvaný někdy Klapáلكův, byl pěchotní prapor československých exilových ozbrojených sil, který se skládal z dobrovolníků a v rámci britské a dalších spojeneckých armád se účastnil druhé světové války na Blízkém východě a severu Afriky.

28. října roku 1940 se zvláštním rozkazem vyhlásilo ustanovení Československé vojenské skupiny na Středním východě, kterou tvořily Československý pěší prapor 11 a Československé výcvikové středisko. Velitelem praporu se stal podplukovník Karel Klapálek.²³ Koncem srpna k této vojenské jednotce přišla skupina 85 židovských důstojníků a vojáků, trosečníků z nešťastné lodi Patria.²⁴ Jistě nejznámější vojenskou akcí tohoto praporu byla již zmiňovaná bitva u Tobruku.

3.4 Tobruk

Od 21. října 1941 se obrany libyjského přístavního města Tobruk účastnil i československý prapor pod vedením podplukovníka Karla Klapálka. První vojáci 11. praporu ale přijeli k obklíčenému Tobruku již 6. října. Českoslovenští vojáci měli na tomto území vystřídat Australany.²⁵

Po vylodění zaujmul prapor svěřený úsek, který zabíral stovky různě velkých pevností, z nichž Čechoslováci postupně 31 obsadili. Ke konci bránili téměř osmikilometrový úsek po obou stranách silnice na Dernu. Obranu tohoto praporu zajišťovaly dělostřelecké baterie a kulometná hnízda. Dále měli k dispozici celkem 551 pušek, 84 lehkých a těžkých

²² KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.83

²³ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.80

²⁴ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.95

²⁵ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.95

kulometů, 27 samopalů, 27 granátometů, 30 protitankových pušek a samozřejmě odpovídající množství munice.²⁶

Prísun munice a potravin pro vojáky byl možný jen v noci úzkými průchody v minových polích. Tudíž vojáci často trpěli hladem a ani pitné vody neměli dostatek. Dalším problémem spočíval v tom, že ani v tobrucké pevnosti někteří vojáci nepřestali provokovat své židovské spolubojovníky, avšak podplukovník Klapálek se snažil tyto konflikty urovnat. Podstatou takových konfliktů byl většinou tzv. lidový antisemitismus, ale pro soužití v jednotce byl velmi nebezpečný. Po neúnavných bojích byl 10. prosince roku 1941 Tobruk osvobozen.²⁷

Príslušníci praporu se 5. dubna pietně rozloučili se svými padlými kamarády. Celkový počet obětí československých vojáků činil 14 padlých, z toho 4 byli židovské národnosti.²⁸

V létě 1943 byl pluk přesunut do Velké Británie, kde byl sloučen s Československou samostatnou obrněnou brigádou a kde došlo k dalšímu výcviku vojáků.

²⁶ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.97

²⁷ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.101

²⁸ KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4, s.102

4 Příběh rodiny Wienerů z Milevska

Všechny získané informace z předcházející části jsem využila pro pochopení příběhu židovské rodiny Wienerů. Díky tomu můžu sepsat a vyložit jejich příběh.

4.1 Rodina Zikmunda Wienera

Zikmund Wiener pocházel z Něžovic z rodiny Heřmana a Antonie Wienerových, kteří se později přestěhovali do Milevska. Heřman Wiener, zesnulý roku 1906,²⁹ je na pomníku na milevském židovském hřbitově uváděn jako Heřman/Herman Wiener z Milevska.³⁰ Na hřbitově má svůj pomník také jeho žena Antonie.³¹ V Milevsku žili i dva Zikmundovi bratři s rodinami – Josef³² a Karel.³³

Zikmund Wiener vlastnil za první republiky v dnešní Riegrově ulici v domě 213 obchod s galanterním zbožím, kůžemi a peřím v ceně asi 100 000 korun. K tomuto podnikání jej opravňoval živnostenský list, který mu byl vydán 14. ledna 1920.³⁴ Byl také politicky činný, byl členem živnostenské strany.³⁵

Zikmundova žena Berta Wienerová, rozená Katzová z Prahy, byla podle pamětníka M. Hofmana často nemocná. Hofman o obou manželích uvádí, že byli mimořádně hodní lidé. Měli tři děti: Jiřího, který zemřel jako novorozeně³⁶, Zdeňka, který se učil na tesaře, a Hanuše, jenž byl strojnickým učněm.³⁷

²⁹ Geni [online]. [cit.2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Hermann-Wiener/6000000028891311402>

³⁰ http://www.chewra.com/keshetnew/kweb/tomb_detail.aspx?tomb=1672&kid=0

³¹ http://www.chewra.com/keshetnew/kweb/tomb_detail.aspx?tomb=1879&kid=0

³² Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Josef-Wiener/60000000073749026841>

³³ Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Karel-Wiener/60000000073748471014>

³⁴ Obr. 1

³⁵ Obr. 4

³⁶ Obr. 3

³⁷ HOFMAN, MARIA. Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku. In Vladimír Šindelář (ed.) Židé na Milevsku, Milevské Muzeum 2005, str.23

S ustanovením protektorátu přišly zlé časy. 28. listopadu roku 1940 byla na Zikmundovu živnost uvalena nucená zpráva. Zplnomocněným správcem byl ustanoven Sidonius Hlavata, pojišťovací inspektor v Táboře.³⁸

V druhé části války postihly rodinu deportace a smrt. Berta byla deportována 12. listopadu 1942 transportem z Tábora do Terezína a po necelých dvou letech života v ghettu byla 16. října 1944 odvečena transportem Er do Osvětimi, kde neznámo kdy zemřela.³⁹ Je pravděpodobné, že vzhledem k věku a nemoci byla brzy po příjezdu zavražděna.

Zdeněk a Hanuš byli deportováni do Terezína stejným transportem jako matka. Také jim se v Terezíně do léta 1944 podařilo vyhýbat transportům na východ. To se však změnilo na podzim 1944. Jejich transport s označením Ek odjel z Terezína 28. září 1944. V Osvětimi byli vyselektováni na práci, a proto je převezli do koncentračního tábora Dachau, kam dorazili 10. října 1944. Tragickému osudu však neunikli. Oba zahynuli v Kauferingu, pobočném táboře Dachau. Hanuš podle vězeňských záznamů v důsledku úrazu⁴⁰ a dvaadvacetiletý Zdeněk na skvrnitý tyfus.⁴¹ Přesný datum smrti u Hanuše nastal 18. ledna 1945 a Zdeněk zemřel 6. února 1945.

Zikmund byl od rodiny ještě před transporty do Terezína z neznámého důvodu odloučen. Nejprve byl uvězněn krátce v Táboře, následně převezen do Prahy na Pankrác a pak do Malé pevnosti v Terezíně, věznice pražského gestapa pro politické vězně. Odtud byl 9. listopadu 1942 transportován do koncentračního tábora v Mauthausenu, bylo mu přiděleno vězeňské číslo 14639 a podle záznamů byl již 23. listopadu 1942 na útěku zastřelen.⁴²

4.2 Rodina Karla Wienera

Zikmundův bratr Karel Wiener se živil jako obchodník s dobyt看em. Jeho majetek byl odhadován na 100 000 korun, byl též členem živnostenské strany.⁴³ Od 30. let žil se svou

³⁸ Obr. 12

³⁹ Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Berta-Wiener/6000000190486754837>

⁴⁰ Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Hans-Hanu%C5%A1-Wiener/6000000190505060825>

⁴¹ HOFMAN, MARIA. Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku. In Vladimír Šindelář (ed.) Židé na Milevsku, Milevské Muzeum 2005, str. 50

⁴² <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/ma-wiener-zikmund>

⁴³ Obr. 4

rodinou v Milevsku v domě č. 65 nad kostelem sv. Bartoloměje, na rohu hlavního náměstí a ulice Čs. legií.⁴⁴ Původní dům je dnes zbořen a číslo 65 nese budova, která vznikla přestavbou hospodářských stavení patřících k usedlosti. Karlova žena Kamila se narodila 15. února 1888 a pocházela ze Skuhrova.

Karel spolu se svou ženou Kamilou a nejstarším synem Otou zahynul v Osvětimi.⁴⁵⁴⁶⁴⁷

Nejprve byli všichni 12. listopadu 1942 dopraveni transportem z Tábora do Terezína, kde pobýli jen velmi krátkou dobu. Již 26. ledna 1943 je čekal druhý transport, měl označení Cs a směřoval do koncentračního tábora v Osvětimi. Tam byli Karel, Kamila i Oto Wienerovi zavražděni.⁴⁸

4.2.1 Ervin Viktor Wiener

Karlův mladší syn Ervin Viktor se rozhodl roku 1940 emigrovat do Palestiny. Část své válečné anabáze popsal v deníku, který se dnes nachází v rodinném archivu jeho dcery Anity Pollak.

V deníku uvádí, že z Bratislavy vyrazily dohromady čtyři lodě, které měly na svých palubách přes 3500 židovských emigrantů z různých měst. Následně po strastiplné cestě přeseďají na loď jinou a jak sám Viktor píše: "Tímto okamžikem začíná vlastně nepřetržitý řetěz utrpení a šťastných náhod, jež nám pomohli dosáhnout cíle." Na palubě lodi panovaly hrozné podmínky, přepravující neměli dostatek jídla ani pitné vody. Všechny tyto hrůzné útrapy jsou zaznamenány na rytinách vyřezaných do dřeva, které dostal Ervin Viktor od svého známého.⁴⁹ Po delší době se dostali konečně do přístavu v Haifě, kde jim bylo poskytnuto ubytování a čekali na další dění. Ovšem do Palestiny nebyli vpuštěni.⁵⁰

⁴⁴Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Karel-Wiener/6000000073748471014>

⁴⁵ Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Karel-Wiener/6000000073748471014>

⁴⁶Geni [online]. [cit.2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Kamila-Wiener/6000000055670391977>

⁴⁷ Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Ota-Wiener/6000000073748815840>

⁴⁸ Památník Terezín [online]. [cit.2024]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-wienerova-kamila-5>

⁴⁹ Obr. 8, 9 a 10

⁵⁰ Deník Viktora Wienera

Celá posádka byla internována na Mauriciu, odkud se Viktor dostal do čs. zahraničního vojska pod vedením gen. Klapálka a zúčastnil se bitvy u Tobruku. Pak pobýval nějaký čas v Palestině. Tímto končí celý deník. Jeho pobyt v internačním táboře a na frontě dokazují nejen fotografie, ale i dopisy, které mu posílala rodina v Milevsku přes Červený kříž.⁵¹ Viktor je na fotografiích se svými přáteli, dalšími vojáky československého zahraničního odboje.⁵²⁵³ Stejně jako deník i fotografie a dopisy se dnes nacházejí v rodinném archivu jeho dcery Anitty Pollak.

Následně Viktora čekal výcvik ve Velké Británii⁵⁴ a údajně se měl účastnit i vylodění v Normandii. Po válce se Viktor vrátil do Československa. Oženil se s Hannou Metzker a roku 1947 se jim narodila dcera Anita. V 60. letech rodina emigrovala do Švýcarska, kde Anita dodnes v Zürichu žije a udržuje kontakt s Milevskem.⁵⁵

4.3 Rodina Josefa Wienera

Karlův a Zikmundův bratr Josef bydlel v domě č. 472, který se nachází v dnešní uličce Pod Farou, a pomáhal v živnosti svého bratra Karla,⁵⁶⁵⁷ jednu dobu působil též jako zástupce pojišťovny Moldavia generali.⁵⁸ Nebyl členem žádné politické strany⁵⁹, což bylo na tu dobu relativně neobvyklé.

⁵¹ Obr. 19, 20 a 21

⁵² Obr. 13,11

⁵³ Obr. 14 a 15

⁵⁴ Obr.16

⁵⁵ Vyprávění Anity Pollak, v Milevsku 2023

⁵⁶ HOFMAN, MARIA. Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku. In Vladimír Šindelář (ed .) Židé na Milevsku, Milevské Muzeum 2005, str.23

⁵⁷ Vyprávění Anity Pollak, v Milevsku 2023

⁵⁸ Obr. 7

⁵⁹ Obr. 4

Za 1. světové války se do dějin Milevska zapsal tím, že pomohl zachránit jeden ze zvonů kostela sv. Bartoloměje.⁶⁰ Josef byl totiž za války raněn, do Milevska se vrátil v roce 1917, a proto sehrál velkou roli i se svým příbuzným Jindřichem Ornsteinem v záchraně sanktusového zvonu z věže kostela na milevském náměstí. Při válečných rekvizicích byl totiž v roce 1916 z kostela sňat nejprve velký zvon „Svatý Václav“ a při druhé rekvizici v lednu 1918 byl z věže sňat i umíráček. Zvon byl uložen ve sběrně zvonů ve Veselí – Mezimostí. Nad tímto skladem měl dozor šikovatel Jindřich Ornstein. Prostřednictvím Josefa se milevský starosta Kypet dozvěděl o skladišti, kde byl zvon uložen, a domluvil se s panem Ornsteinem na jeho vydání. Přestože to bylo v rozporu s tehdejšími nařízeními, odjel v červenci roku 1918 Josef Wiener i s nadstrážníkem Karlem Zelenkou pro zvon. Odvezli jej v pytli nenápadně zpět do Milevska. Tento zvon, ušetřený válečného určení, visí na věži dodnes.⁶¹

Josef Wiener měl s první ženou Annou děti Barboru (Inku), Františka, Martu a Karla⁶². Ta pak při porodu zemřela a Josef se znovu oženil – s druhou ženou Marií měl ještě syna Jiřího.⁶⁴

Josef, jeho manželka Marie a syn František nejdříve absolvovali 12. listopadu 1942 deportaci do Terezína a pak 18. května 1944 byli přesunuti transportem Eb do Osvětimi, kde zemřeli.⁶⁵

Dcera Inka byla před válkou provdaná za muže německé národnosti, ten se jí i syna Egona zřekl kvůli jejich židovskému původu. Oba pak následně skončili v Terezíně, Egon byl na dětském oddělení, Inka se zde seznámila s Janem Klímou – komunistou, a za toho se po válce provdala. Kromě Egona, který měl až do smrti problémy se sluchem, jiné děti neměla. Rodina bydlela v Praze na Letné.

Syn Karel byl v několika koncentračních táborech. Nejdříve byl nucen se přesunout dne 9. dubna 1943 do Terezína a 18. prosince 1943 do Osvětimi transportem 1681. Koncentrační

⁶⁰ HOFMAN, MARIA. Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku. In Vladimír Šindelář (ed.) Židé na Milevsku, Milevské Muzeum 2005, str. 23

⁶¹ HOFMAN, MARIA. Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku. In Vladimír Šindelář (ed.) Židé na Milevsku, Milevské Muzeum 2005, str. 23

⁶² Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Josef-Wiener/6000000073749026841>

⁶³ Obr. 6

⁶⁴ Geni [online]. [cit. 2023]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Josef-Wiener/6000000073749026841>

⁶⁵ Památník Terezín [online]. [cit. 2024]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-wiener-josef-3>

tábory se mu podařilo přežít, ale přišel zde o ženu a dvě děti. Osvobození se dočkal v pracovním táboře Sachsenhausen. Po válce se znova oženil za Emilii (ženu nežidovského původu), narodila se jim dcera Jana. Utekli před komunisty do Francie a později žili a podnikali v Německu blízko Frankfurtu nad Mohanem. Po sametové revoluci se údajně ozval své sestře Martě a několikrát se setkali.⁶⁶

Nejmladší Jiřík se živil jako elektrikář a ještě před začátkem okupace emigroval do Švédska, kde měl pracovní nehodu a předčasně tam zemřel.⁶⁷ Podle vyprávění Maria Hofmana měl být zabit elektrickým proudem.⁶⁸

Marta Wienerová se provdala za Egona Wienera, který pocházel z Nové Bystřice. Vzali se 4. července 1939 v městečku Sedlec – Prčice. Důvod byl spíše prozaický, protože republiku v tu dobu mohly opustit jen manželské páry. To se jim nakonec po dlouhých peripetiích podařilo. Lodí se dostali z bulharské Varny do Palestiny.⁶⁹

Egon nastoupil do československého zahraničního vojska pod vedením gen. Klapálka a účastnil se bitvy u Tobruku, pak pobýval nějaký čas v Palestině a poté působil do konce války ve Velké Británii. Marta pracovala v Palestině a zde se jí v červenci 1943 narodila v Tel Avivu dcera Anna. Egon se hned po skončení války vrátil do Nové Bystřice, kam za ním na jaře 1946 přijela i Marta s tehdy dvouapůlletou dcerou Annou – cesta z Palestiny byla strastiplná a trvala 3 a půl měsíce. Podle svědectví poslední úsek cesty probíhal vlakem (úzkokolejkou) z Jindřichova Hradce do Nové Bystřice a Egon nechal slavnostně vyzdobit lokomotivu. Oba pak po válce zvolili nové příjmení, nechtěli mít německé a jmenovali se Bystřický/á. Na náměstí měli obchod s textilem, o který ale po roce 1948 přišli.⁷⁰

⁶⁶ Vyprávění Ivy Mráčkové, v Milevsku 2023

⁶⁷ Vyprávění Ivy Mráčkové, v Milevsku 2023

⁶⁸ HOFMAN, MARIA. Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku. In Vladimír Šindelář (ed.) Židé na Milevsku, Milevské Muzeum 2005, str.22

⁶⁹ Vyprávění Ivy Mráčkové, v Milevsku 2023

⁷⁰ Vyprávění Ivy Mráčkové, v Milevsku 2023

4.4 Rodina Marty Lebenhartové, rozené Wienerové

Sestra Marie, provdaná za Oskara Lebenharta, zahynula stejně jako její tři bratři.⁷¹

Marie a Oskar nejdříve absolvovali 14. prosince 1941 cestu do Terezína, kde se jim podařilo téměř tři roky přežívat, a pak 6. října 1944 cestu transportem do Osvětimi. Tam zemřeli.⁷²

Zahynul také jejich syn Rudolf. Nejdříve byl deportován do Terezína, následně do Osvětimi, kde ale jeho cesta nekončila, a nakonec 10. října 1944 do Dachau. V Dachau 31. března 1945, měsíc před koncem války, Rudolf zemřel.⁷³

V Dachau a Kauferingu byl vězněn i jeho bratr Adolf Lebenhart. Tomu se podařilo dožít se osvobození; vrátil se do Československa a v 90. letech do Milevska jezdil. Podílel se také na redakci vzpomínek Maria Hofmana.⁷⁴

Válku přežilo i prostřední dítě, dcera Zdenka provdaná Salusová.⁷⁵

⁷¹Geni [online].[cit.2023].Dostupnéz:<https://www.geni.com/people/MarieLebenhartov%C3%A1/600000002889071070>

⁷² Památník Terezín [online].[cit.2024].Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-lebenhartova-marie>

⁷³ Památník Terezín [online].[cit.2024].Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/da-lebenhart-rudolf>

⁷⁴ Vyprávění Anity Pollak, v Milevsku 2023

⁷⁵Geni [online].[cit.2023].Dostupnéz:<https://www.geni.com/people/ZdenkaSalusov%C3%A1/6000000014853029651>

Závěr

Na zločiny spáchané v historii by se nemělo zapomínat, a proto je nutné si je připomínat a ukazovat světu příběhy obyčejných židovských občanů.

V práci se mi podařilo vyhledat a shrnout základní fakta o osudech členů rozvětvené rodiny Wienerů z Milevska v průběhu 20. století, především však za 2. světové války.

Hrůzy, které židovské obyvatelstvo v té době zažívalo, nebyly jediné útrapy, které se jim během historie staly. Mohla bych díky své práci jmenovat stovky historických událostí, kde se dopouštěli lidé různých protižidovských akcí a páchali hrůzné činy, které občas pro Židy končily smrtí.

I přesto měli odhodlání tyto strasti přežít a podávali důležitá svědectví o činech nacistického Německa. Ačkoliv jejich odhodlání bylo velké, občas to nestačilo a ve vyhlazovacích a pracovních táborech zemřeli. Ve své maturitní práci koncentrační tábory také zmiňuji, ale jen vybrané, do kterých byli transportem dopraveni členové rodiny Wienerů. Táborů bylo nespočet, ale pro moji práci bylo klíčových jen několik vybraných.

Další důležitou kapitolou v mé práci je emigrace, protože ta umožnila části Židů přežít a ještě se zapojit do zahraničního odboje. Strasti a útrapy, které muselo židovské obyvatelstvo zažívat během přesunu, se mnohdy vyrovnalo situaci v ghettech. I přes to všechno Židé nadšeně vstupovali do vojsk, aby bránili svoji zemi a aktivně podstupovali vojenský výcvik, například ve Velké Británii.

Kdo nezná minulost, nemůže chápat přítomnost. Proto doufám, že budou dále pokračovat projekty jako Kameny zmizelých, které tyto hrůzy připomínají. Nesmí se totiž nikdy zapomenout na to, co se stalo.

Seznam použité literatury a zdrojů

Hlavní zdroje

Geni [online]. [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.geni.com/>

HOFMAN, MARIA. Povídání o životě Židů v jihočeském městečku Milevsku. In Vladimír Šindelář (ed .) *Židé na Milevsku*, Milevské Muzeum 2005

KULKA, Erich. *Židé v Československém vojsku na západě*. 1992. ISBN 80-206-0169-4.

Památník Terezín [online]. [cit. 2024-04-03]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/databaze>

PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. 2016. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s.23

Státní okresní archiv Písek, Archiv města Milevsko

Státní okresní archiv Písek, Archiv města Milevsko, karton č. 166

Státní okresní archiv Písek, Hospodářská skupina maloobchodu Milevsko – okresní úřadovna Milevsko, inv. č. 3, kniha členů milevského obchodního grémia z let 1865–1924

Státní okresní archiv Písek, Okresní úřad Milevsko, karton č. 318

Státní okresní archiv Písek, Okresní úřad Milevsko, karton č. 15

Vyprávění Anitty Pollak, v Milevsku roku 2023

Vyprávění Ivy Mráčkové, v Milevsku roku 2023

Vedlejší zdroje

Česká televize, Reportéři ČT-Příběh trosečníků Patrie, [dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/101401-pribeh-trosecniku-patrie/>] 1997

HYNKOVÁ, Petra Koncentrační tábory. *Dějepis.com* [online]. 2006, 2005-2006 [cit. 2024-02-28]

JELÍNKOVÁ, Andrea. *Nejel jsem do Palestiny proto, abych se vrátil jako československý voják* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/talmi-avraham-20151101-0>.

JOHNSON, Paul. Dějiny židovského národa. 1. vyd. Praha: ROZMLUVY, 1995. 592 s. ISBN 80-85336-31-6, s.248

Kaufering [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://shoah.deportal.cz/shoah/camp/37>

Mauthausen [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/mauthausen>

BROD, Max. *Život plný bojů*. 1966. Praha. ISBN 8085844001.

MUCHA, Ivan. SOCIOLOGICKÁ ENCYKLOPEDIE. *Ghetto* [online]. 2017 [cit. 2024-02-28].

Terezín [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ghetto-terezin>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: *Živnostenský list Zikmunda Wienera z 14. ledna 1920 na obchod peřím a surovými kůžemi*³²

Obrázek 2: Záznam o živnostech (živnosti kramářské, nákupu vlny a obchodu zbožím)³³

Obrázek 3: Důkaz o existenci Zikmundova syna Jiřího Wienera, narozeného 6. srpna 1921 a³⁴

Obrázek 4: Výčet majetků bratří Karla, Zikmunda a³⁶

Obrázek 5: Záznam o obchodní živnosti Josefa Wienera v Milevsku čp. 148 provozované na³⁷

Obrázek 6: Záznam o Josefu Wienerovi a jeho rodině v milevské obecní matrice z let 1901–1948.³⁸

Obrázek 7: Záznam o Josefu Wienerovi v knize osob přihlášených k pobytu v Milevsku z let 1939–1945 dokazující, že pracoval pro pojišťovnu Moldavia Generali.³⁹

Obrázek 8: rytina vyřezaná do dřeva č.1 zachycující pobyt na lodi plující do Palestiny⁴⁰

Obrázek 9: rytina vyřezaná do dřeva č.2 zachycující pobyt na lodi plující do Palestiny⁴¹

Obrázek 10: rytina vyřezaná do dřeva č.3 zachycující pobyt na lodi plující do Palestiny⁴²

Obrázek 11: vojáci u Tobruku, Evin Viktor byl druhý zprava⁴³

Obrázek 12: Záznam z 30. ledna 1941 o arizaci a uvalení nucené správy na živnost Zikmunda Wienera.⁴⁴

Obrázek 13: Viktor Wiener se svými přáteli v bitvě u Tobruku, Viktor Wiener stojí první zprava⁴⁵

Obrázek 14: fotografie zachycující atmosféru a práci u Tobruku⁴⁶

Obrázek 15: fotografie zachycující atmosféru a práci u Tobruku⁴⁷

Obrázek 16: fotografie zachycující Viktora Wienera během války v Anglii (příprava)⁴⁸

Obrázek 17: fotografie zachycující Viktora Wienera v bitvě u Tobruku⁴⁹

Obrázek 18: fotografie pořízená u Tobruku⁵⁰

Obrázek 19: dopis Wienerových ze 16. června zaslaný Viktorovi na Maricius přes Červený kříž⁵¹

Obrázek 20: dopis Wienerových ze 29.května zaslaný Viktorovi na Maricius přes Červený kříž⁵²

Obrázek 21: dopis Wienerových z 25.září zaslaný Viktorovi na Maricius přes Červený kříž⁵³

Obrázek 22:rodina Wienerova a Lebenhartova⁵⁴

Obrázek 23: rodina Josefa Wienera⁵⁵

Obrázek 24: vnoučata s babičkou Antonii Wiener⁵⁶

Obrázek 25: Marie Lebenhartová (sestra Josefa, Zikmunda a Karla)⁵⁷

Obrázek 26: Oskar Lebenhart (manžel Marie)⁵⁷

Obrázek 27: Rudolf Lebenhart (jeden ze synů Marie a Oskara)⁵⁷

Obrázek 28: Zdenka Lebenhartová (provdaná Salusová)⁵⁸

Volně přiložený obrázek 29: rodokmen Wienerových

<https://www.myheritage.cz/site-family-tree-1536176662/wienerovi>

Č. j. 1406 roku 1920.

OKRESNÍ SPRÁVA POLITICKÁ
v
Milevska.

ŽIVNOSTENSKÝ LIST
VYDANÝ NA ZÁKLADĚ § 13. ODSTAVCE 1. A § 144., ODSTAVCE 2. ŘÁDU ŽIVNOSTENSKÉHO.

Jméno a bydliště podnikatelovo:
Wiener Zikmund,
v Milevska, čp. 385.

Data narození:
16/5. r. 1886 v Písecku, p. st. Milevska.

Obec domovská:
Písek, st. p. st. Milevska.

Zvolené zaměstnání (s označením předmětu podniku co možná přesným):
"Obchod peřím a surovými kůžemi"
"kúžemi"

Stanoviště, kde bude živnost vykonávána:
Milevska, čp. 385.

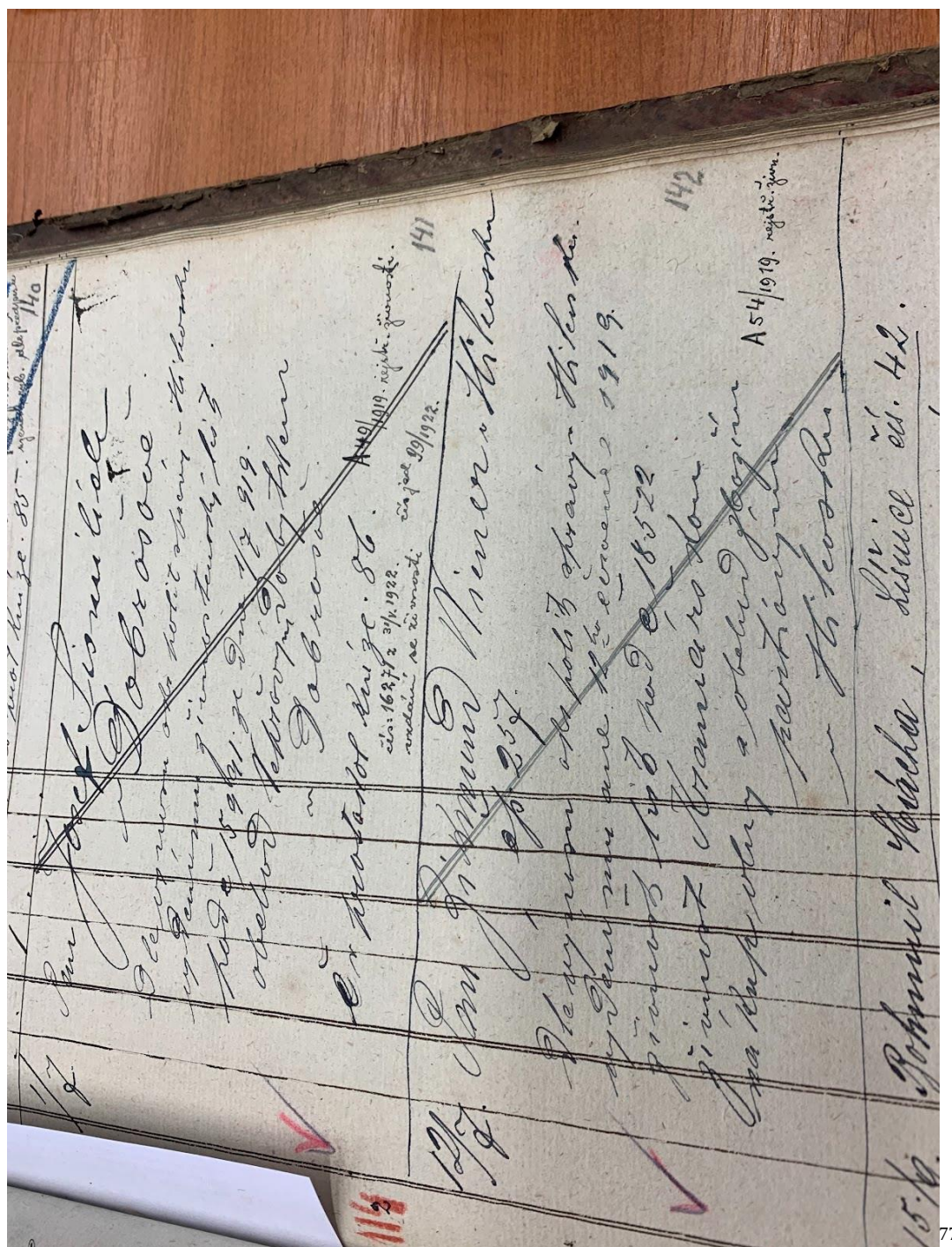
Zapsáno v živnostenském rejstříku pro
surovinu živnosti pod č. r. 3/1920
v Milevska dne 14. ledna 1920.

Přednosta úřadu:
Chromý hejtmán.

Č. 152. Státní tiskárna v Praze. 5741-10.

Obrázek 1: Živnostenský list Zikmunda Wienera z 14. ledna 1920 na obchod peřím a surovými kůžemi

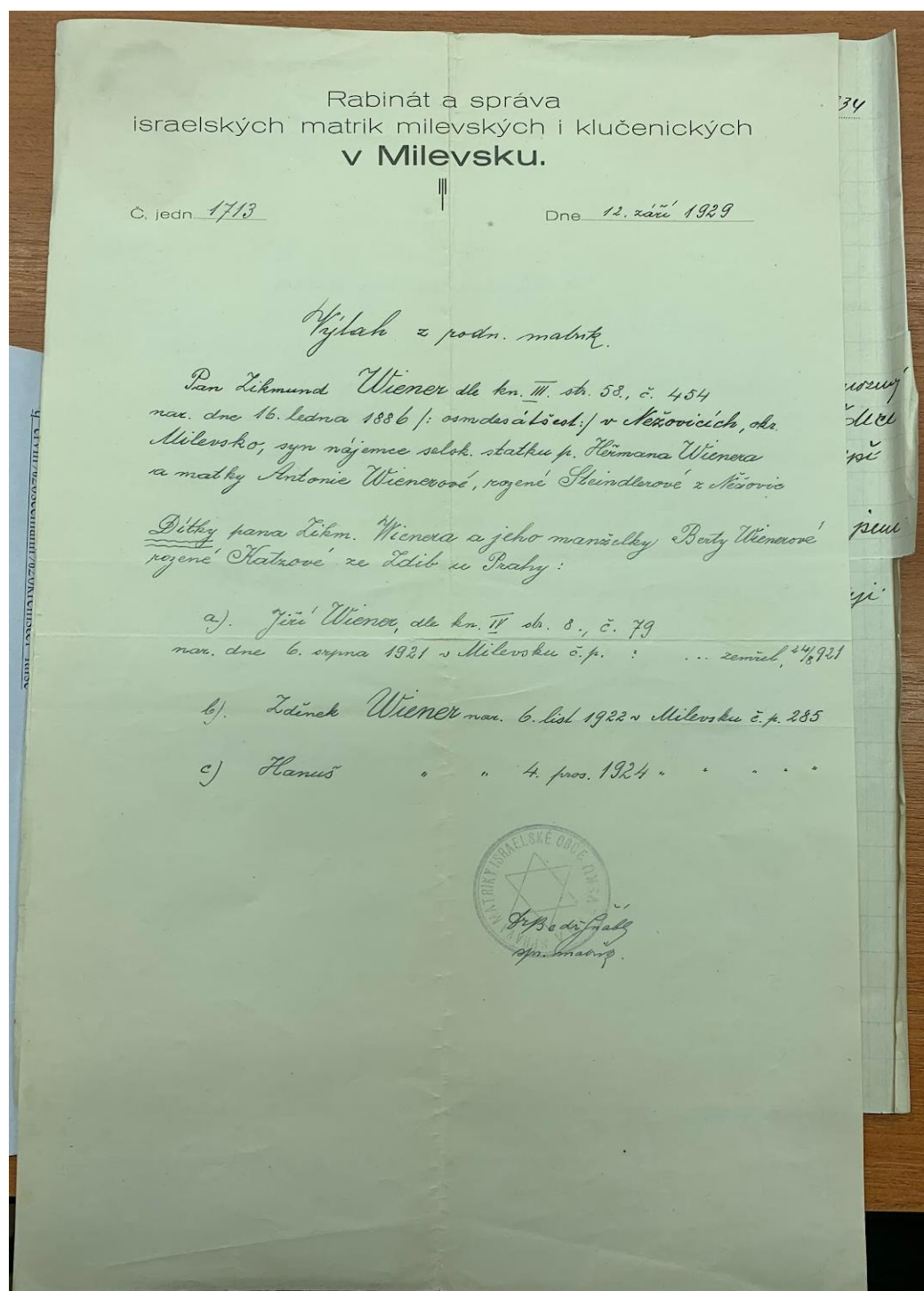
⁷⁶Státní okresní archiv Písek, Okresní úřad Milevska, karton č. 318, inv. č. 604, sign. VI/2/V-108.



Obrázek 2: Záznam o živnostech (živnosti kramářské, nákupu vlny a obchodu zbožím
partiovým) Zikmunda Wienera v Milevsku čp. 257 provozovaných na základě povolení z 12.

⁷⁷ Státní okresní archiv Písek, Hospodářská skupina maloobchodu Milevsko – okresní úřadovna Milevsko, inv. č. 3, kniha členů milevského obchodního grémia z let 1865–1924, záznam č. 114.

července 1919.



Obrázek 3: Důkaz o existenci Zikmundova syna Jiřího Wienera, narozeného 6. srpna 1921 a

⁷⁸ Státní okresní archiv Písek, Archiv města Milevsko, karton č. 166, inv. č. 1097, sign. 2/556.

zemřelého již 24. srpna téhož roku, ve výtahu z matrik narozených milevského židovské obce
z 13. září 1929.

33	Vrkočová Karel	Milevsko, tř. Čsl. legií 65	21. 4. 1884	ženy, 2 děti, majitel domu v ceně as 100.000 K. Byl členem nem strany živnostenské.
34	Wiener Zikmund	Milevsko, Rie- gerova ul. čp. 213.	16. 1. 1886	ženy, 2 děti, majitel domu a obchodu v ceně as 100.000 K; byl členem strany živnostenské
35	Wiener Arnold	Milevsko, Wil- sonovo nám. čp. 8 a 9.	21. 1. 1897	svobodný, bezdětný, majitel domu v ceně as 150.000 K. Byl členem strany živnostenské.
36	Wiener Josef	Milevsko, Rie- gerova 472.	13. 12. 1881	ženy, 3 děti, nemajetný. Nebyl členem žádné politické strany.

⁷⁹ Státní okresní archiv Písek, Okresní úřad Milevsko, karton č. 15, inv. č. 451, č. j. 32/1939.

Obrázek 4: Výčet majetků bratří Karla, Zikmunda a

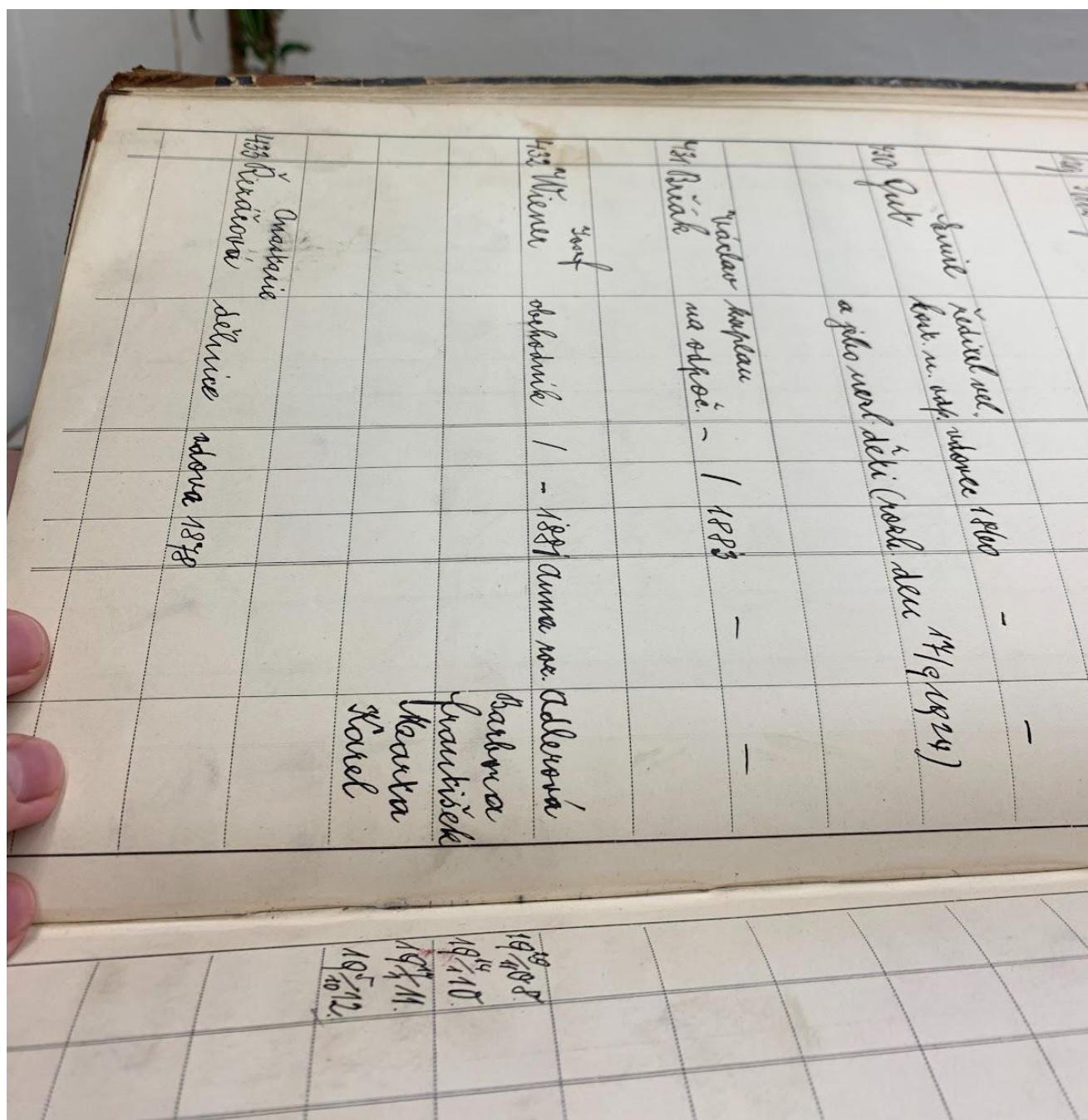
Josefa Wienerových v seznamu osob

židovského náboženství v obvodu četnické stanice Milevsko z 30. dubna 1939.

159	Josef Jan v Mělníku v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 29. března 1913 č. 3027 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 82	1913 12. listopadu 1913 1910 1913	Josef Jan v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 29. března 1913 č. 3027 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 82	Josef Jan v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 29. března 1913 č. 3027 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 82	Josef Jan v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 29. března 1913 č. 3027 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 82
160	Wien Josef v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106	1913 12. listopadu 1913 1910 1913	Wien Josef v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106	Wien Josef v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106	Wien Josef v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106
161	Josef Soulek v Mělníku č. 491 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 1. února 1913 č. 5211 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 107	1913 12. listopadu 1913 1910 1913	Josef Soulek v Mělníku č. 491 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 1. února 1913 č. 5211 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 107	Josef Soulek v Mělníku č. 491 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 1. února 1913 č. 5211 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 107	Josef Soulek v Mělníku č. 491 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 1. února 1913 č. 5211 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 107
162	Bohumila Václav v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106	1913 12. listopadu 1913 1910 1913	Bohumila Václav v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106	Bohumila Václav v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106	Bohumila Václav v Mělníku č. 148 v Mělníku c. k. okres. bytem v Mělníku ze dne 4. února 1913 č. 3026 zapisováno - jedna část protokolu pod č. 106

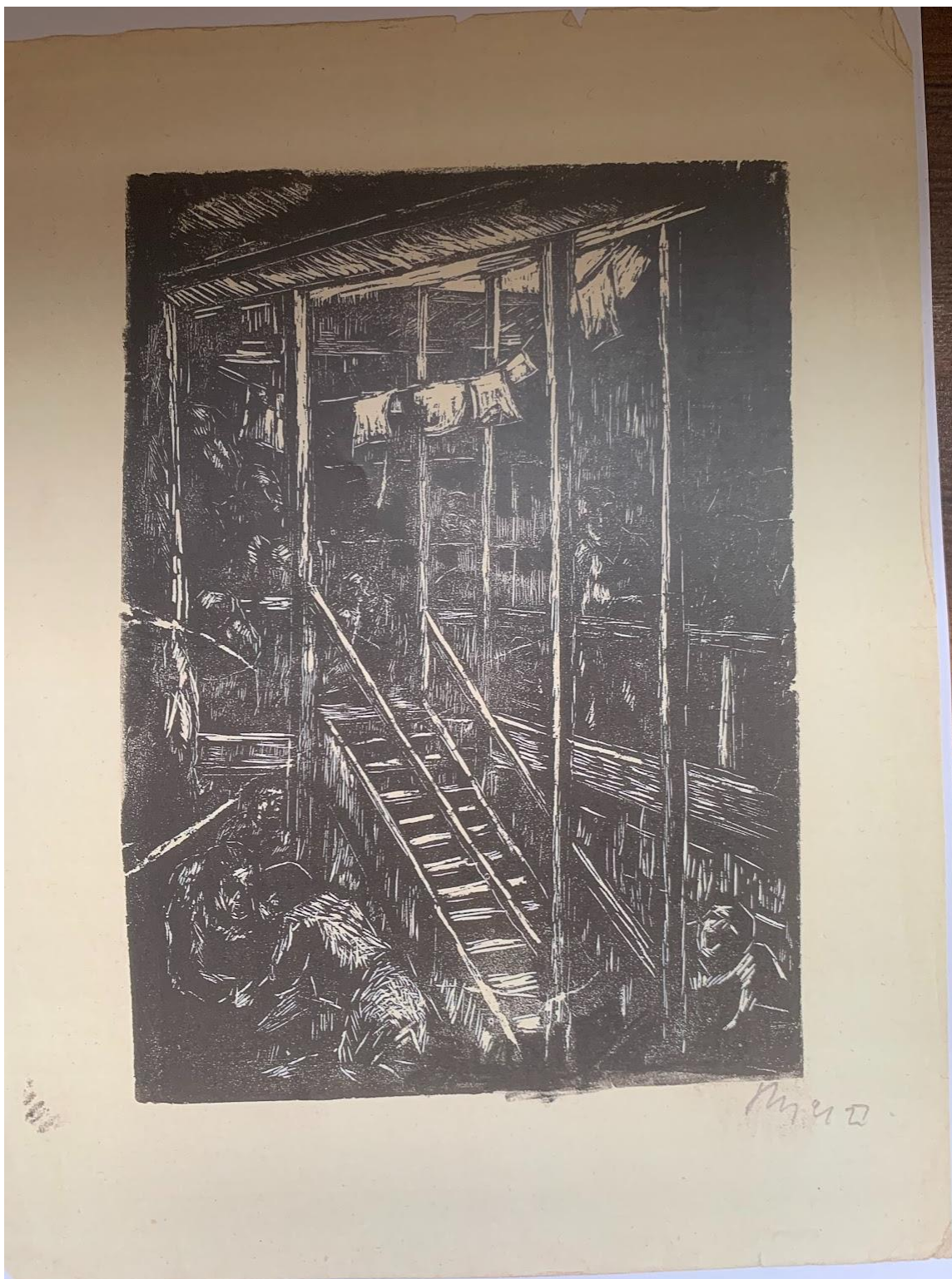
Obrázek 5: Záznam o obchodní živnosti Josefa Wienera v Milevsu č. 148 provozované na

⁸⁰ Státní okresní archiv Písek, Hospodářská skupina maloobchodu Milevsko – okresní úřadovna Milevsko, inv. č. 3, kniha členů milevského obchodního grémia z let 1865–1924, záznam č. 74.



Obrázek 6: Záznam o Josefu Wienerovi a jeho rodině v milevské obecní matrice z let 1901–1948.

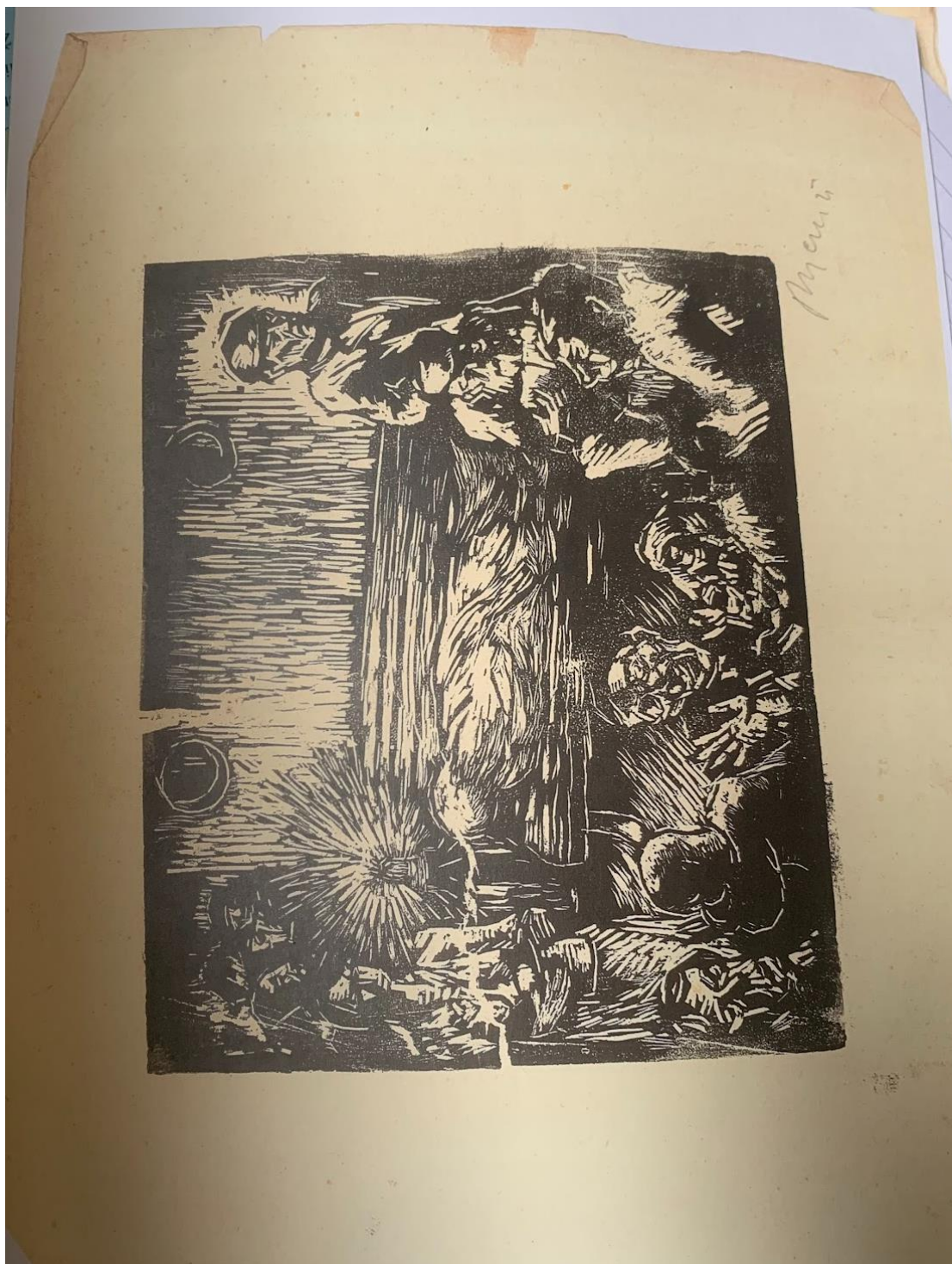
⁸¹ Státní okresní archiv Písek, Archiv města Milevsko, inv. č. 534.



83

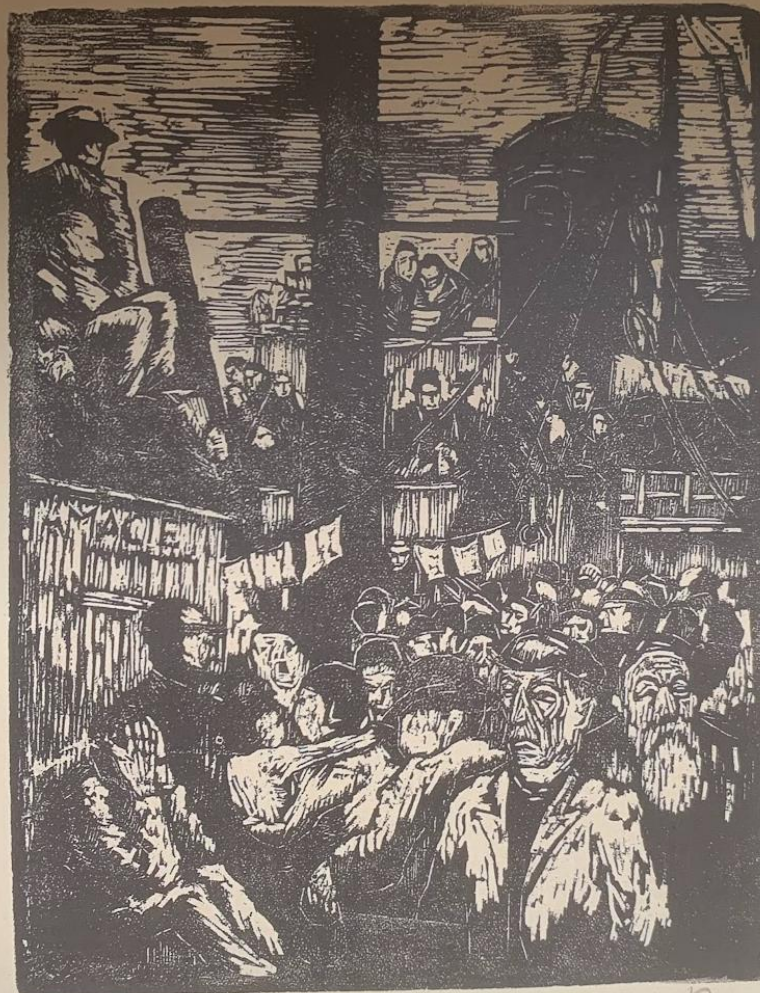
Obrázek 8: rytina vyřezaná do dřeva č.1 zachycující pobyt na lodi plující do Palestiny

⁸³ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



Obrázek 9: rytina vyřezaná do dřeva č.2 zachycující pobyt na lodi plující do Palestiny

⁸⁴ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



ma 42

85

Obrázek 10: rytina vyřezaná do dřeva č.3 zachycující pobyt na lodi plující do Palestiny

⁸⁵ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



86

Obrázek 11: vojáci u Tobruku, Evin Viktor byl druhý zprava

⁸⁶ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023

Firm 237
A II 122/4

Do obchodní rejstříku odd. A zapsána byla při firmě:
Sídlo firmy: Milevsko
Znění firmy: Z.Wiener

t a t o z m ě n a :

Výměrem vrchního zemského rady v Táboře ze dne 28.11.1940 WiG 830/309 byl na základě § 9 nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21.6.1939 ustanoven správce Sidonius Hlavata, pojišťovací inspektor v Táboře.

Správce znamená firmu tak, že k jejímu znění připojí svůj podpis s dodatkem: "Treuhänder" v jazyce německém, nebo "Zplnomocněný správce" v jazyce českém.

Krajský soud v Táboře odd. II.,
dne 30.ledna 1941.

Dr. Egor Pásek

Okresní úřad Milevsko

Okresní úřad Milevsko

Bezirksbehörde in Mühlhausen.
Okresní úřad v Milevsku.
Eingel.:
Došlo: - 1. II 1941 =
3792
Nr.:
Čís. Beil.:

VI-2
V-108

Exempl. a.g.

6/II. 41.



88

Obrázek 13: Viktor Wiener se svými přáteli v bitvě u Tobruku, Viktor Wiener stojí první zprava

⁸⁸ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



89

Obrázek 14: fotografie zachycující atmosféru a práci u Tobruku

⁸⁹ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



90

Obrázek 15; fotografie zachycující atmosféru a práci u Tobruku

⁹⁰ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



91

Obrázek 16: fotografie zachycující Viktora Wienera během války v Anglii (příprava)

⁹¹ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



Obrázek 17: fotografie zachycující Viktora Wienera v bitvě u Tobruku

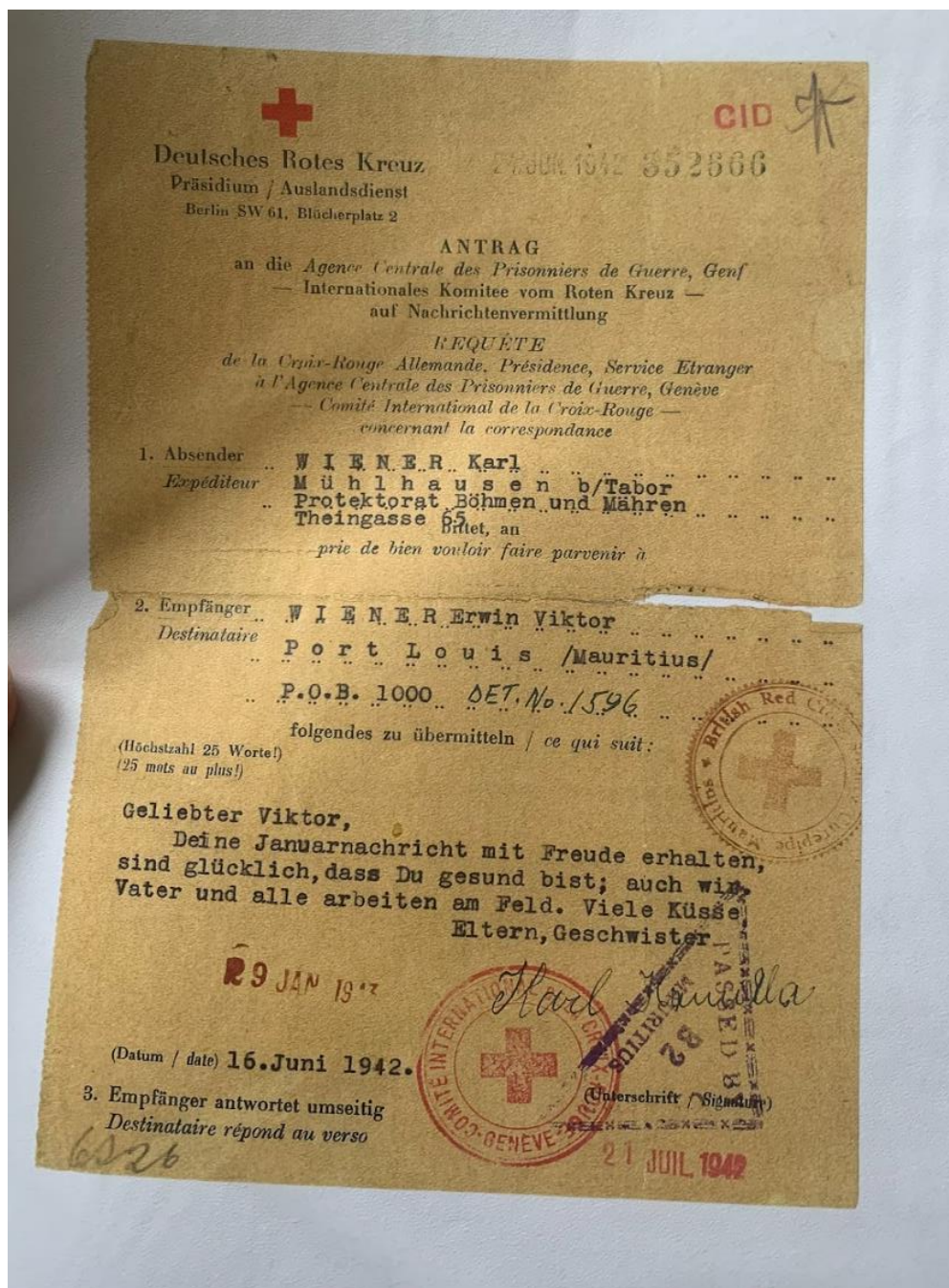
⁹² Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



93

Obrázek 18: fotografie pořízená u Tobruku

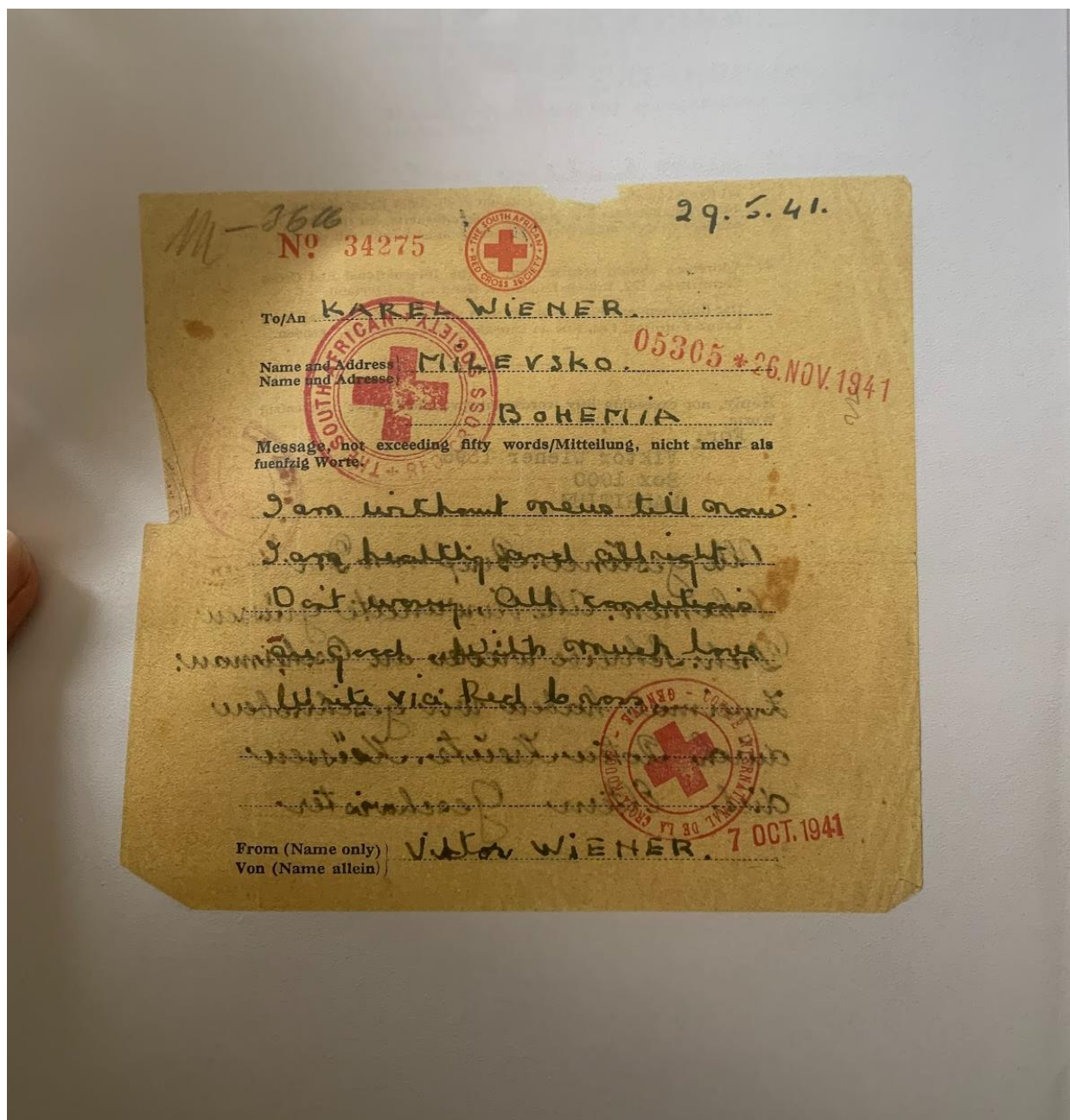
⁹³ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



94

Obrázek 19: dopis Wienerových ze 16. června zaslaný Viktorovi na Maricius přes Červený kříž

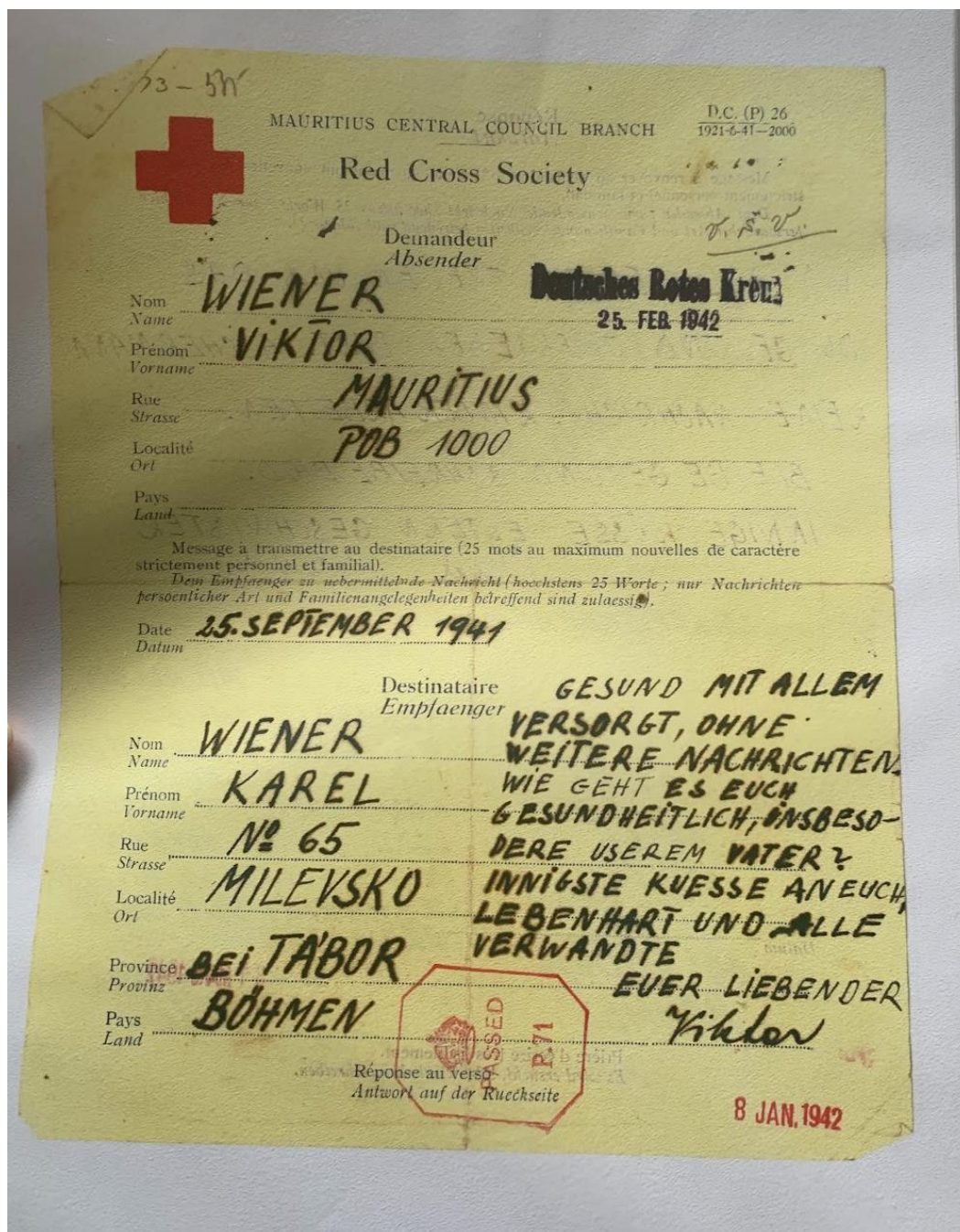
⁹⁴ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



95

Obrázek 20: dopis Wienerových ze 29.května zaslaný Viktorovi na Maricius přes Červený kříž

⁹⁵ Soukromý archiv Anity Pollak, v Milevsku 2023



Obrázek 21: dopis Wienerových z 25.září zaslaný Viktorovi na Maricius přes Červený kříž

⁹⁶ Soukromý archiv Anitty Pollak, v Milevsku 2023



97

Obrázek 22:rodina Wienerova a Lebnhartova

Popis: vzadu zleva Otta Wiener, Marie Lebnhartová, neznámá dívka, Kamila Wienerová, Viktor Wiener

Zleva v předu: Anna Wienerová, Antonie Wienerová, Zdena Lebnhartová, Adolf Lebnhart, neznámý sedící muž, o němž se domníváme, že je buď Karel Wiener a nebo Oskar Lebnhart -přikláníme se k verzi, že jde o Oskara Lebnharta, protože mu na kolenou sedí Adolf Lebnhart, tedy syn.

⁹⁷ Soukromý archiv Anitty Pollak, v Milevsku 2023



98

Obrázek 23: rodina Josefa Wienera

Zleva: Marta (Wienerová) Bystřická, Marie Wienerová, Jiří Wiener (miminko), František Wiener, Barbora „Inka“ (Wienerová) Klímová, Karel Wiener, Josef Wiener

⁹⁸ Soukromý archiv Anitty Pollak, v Milevsku 2023



99

Obrázek 24: vnoučata s babičkou Antonii Wiener

Zleva, stojící: Matra (Wienerová) Bystřická, Anna Wiener, Zdena Lebenhartová, Ota Wiener, František Wiener, Viktor Wiener, Jiří Wiener, Karel Wiener,

Zleva sedící: Rudolf Lebenhart, Adolf „Adík“ Lebenhart, Antonie Wienerová, Barbora „Inka“ (Wienerová) Klímová

⁹⁹ Soukromý archiv Anitty Pollak, v Milevsku 2023



100

Obrázek 25: Marie Lebenhartová (sestra Josefa, Zikmunda a Karla)



101

Obrázek 26: Oskar Lebenhart (manžel Marie)



102

Obrázek 27: Rudolf Lebenhart (jeden ze synů Marie a Oskara)

¹⁰⁰Geni [online]. [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Marie-Lebenhartov%C3%A1/6000000028890721070>

¹⁰¹Geni [online]. [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Oskar-Lebenhart/6000000019392057972>

¹⁰²Geni [online]. [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Rudolf-Lebenhart/6000000019392061326>



103

Obrázek 28: Zdenka Lehenhartová (provdaná Salusová)

¹⁰³Geni [online]. [cit. 2024-04-01].
Salusov%C3%A1/6000000014853029651

Dostupné z: [https://www.geni.com/people/Zdenka-](https://www.geni.com/people/Zdenka-Salusov%C3%A1/6000000014853029651)

DOMY



Figure 29: dům rodiny Zikmunda Wienera číslo popisné 213, ulice Riegerova



Figure 30: dům rodiny Karla Wienera číslo popisné 65, ulice Československých legií